

Új alkotmány

Országgházi áldás

HVG 2011.04.16. 15.szám

Hogyan nézett ki Bolyai János?

Kép más

Úgy tűnik, mégsem a héten odaítélendő Bolyai-díj névadóját ábrázolja az évtizedek óta az ő portréjának hitt festmény.

JÁNOSNAK A KÉPE NINC S MEG, pedig mint főhadnagy nagyba olajba le volt véve ganz parádében, hanem az Öreggel egykor veszekedve haragjában kardjával a rámból oly szépen kikanyarította, hogy csak rámája maradt" – szomorította el 1867. áprilisi levelében az utóbb világszerte ismertté lett matematikuszení, Bolyai János öccse Szabó Sámuel. A két Bolyai – János és apja, Farkas – életrajzának elkészítésével elsőként kacérkodó Szabónak kedvét szeghették az efféle akadályok, mert hamarosan lett a monográfia megírásáról. Az önarcképrombolás következményeként Bolyai János fizimiskájának semmilyen hiteles mása nem maradt az utókorra, „arca egy nem őt ábrázoló portré formájában terjedt el az egész világon” – adta nemrégiben hírrül a Notices című amerikai matematikai szaklapban T. Dénes Tamás matematikus.

A hamisnak vélt portré akkor lett világszerte ismert, amikor 1960-ban, a tudós halálának centenáriumán a magyar és a román posta emlékbélyegek formájában népszerűsítette a képet. Annak eredetijét, egy egész alakos festményt, mely a Bolyai János Matematikai Társulat budapesti Fő utcai épületének falát díszíti, Adler Mór festőművész vetette vászonra 1864-ben – tehát négy évvel a matematikus halála után. Pontosabban: bár Adler sosem nevezte meg 20 év körüli modelljét, azt mégis az erdélyi géniusszal azonosították. A „világra szóló botrány” – mint T. Dénes Tamás a HVG kérdésére fogalmazott – háttérben egy ügyes másolat áll, melyet a tudósok, egyházi és történelmi személyiségek arcképeivel ismertséget szerzett Lühnsdorf Károly készített, évekkal Adler halála után. Művét Lühnsdorf azzal „hitelesítette”, hogy aljá- ▶

ra odabiggyesztette: „rajzoltam az egyetlen megmaradt Bolyai János-arcképnek (...) eredeti utáni festménye alapján”.

Noha szakmai körökben már az 1980-as évektől rebesgették, hogy az ekképp megörökített-megőrzötti vonások nem az úgynevezett nemeuklideszi geometria atyját idézik, a kutatók mindaddig igen óvatosan fogalmaztak. Benkő Samu erdélyi művelődéstörténész például Bolyai-monográfiája 2002-es negyedik, a matematikus születésének kétszázadik évfordulóján megjelent kiadásában csak annyit említ, hogy a kép „hitelességének semmi bizonyítéka nincs”. Szerinte Lüthsdorf megjegyzése, ami „inkább gyanút kelt, mintsem hitelt érdemel”, arra is utal, hogy már Adler festménye is másolat lehetett. A vakmerőbbek pedig, Adler németországi tanulmányútjai okán, a modellben a kép elkészülte idején épp húszéves Friedrich Nietzsche német filozófusra ismertek – minden alap nélkül. Az mindenesetre tény, hogy Bolyai János már negyvenéves is elmúlt, mire Adler Mór alkotni kezdett.

MÉG HA A MODELL KILÉTÉT homály fedi is, az korántsem meglepő, hogy az ifjabb Bolyairól – apjával ellentétben – egyetlen korabeli, hitelesnek tekinthető ábrázolás sem maradt az utókorra. A Marosvásárhelyi Református Kollégium neves matematika-, fizika- és kémiaprofesszoraként már életében is köztiszteletnek örvendett Bolyai Farkassal ellentétben a külön fiútól tisztes távolságot tartottak. Az „Öreget” 1856-ban hatalmas tömeg kísérte utolsó útjára, négy évvel később elhunyt, hadmérnökként

AZ OMINÓZUS ADLER-FESTMÉNY.
Se Bolyai, se Nietzsche?

a kapitányi rangig emelkedő fia koporsója mellett viszont a hivatalosan kivézenyelt katonai díszegységen kívül mindössze az öt haláláig ápoló Szóts Júlia szolgáló és annak három ismerőse állt – derül ki a Marosvásárhelyi Református Kollégium 1902. évi értesítőjéből.

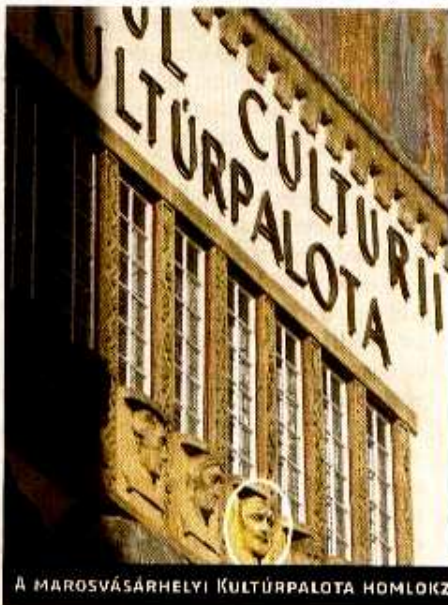
Létéről tudós kortársai sem igen vettek tudomást, noha apja, Farkas a göttingeni matematikafejedelem, Friedrich Gauss figyelmét is felhívta fia eredményeire – teszi hozzá Tanács János, a Műegyetem matematikaitörténész docense. Kor- és pályatársainak legtöbbje ugyanis nem értette az 1820-as évek elején körvonalazódó elméletét, mellyel Eukleidész ókori görög matematikus két évezrede bebetonozott – például a párhuzamosok tulajdonságaira, illetve a háromszögek belső szögeinek ösz-

szegére vonatkozó – alapvetéseit kérdőjelezte meg. A világegyetem szerkezetének leírására a klasszikusnál alkalmasabb, korszakalkotó geometriájának gyakorlati hasznát csak közel száz évvel később tudták igazán értékelni, például Albert Einstein relativitáselméletének modellezésénél. A magyar tudományos körök pedig egészen addig említésre sem méltatták, amíg 1867-ben Guillaume-Jules Hoüel bordeaux-i matematikus a latin eredetiből franciára nem fordította „a tér abszolút tudományát”. A hazai posztumusz elismerést csak a nemzetközi figyelem hozta meg Bolyai számára, de az is szinte a véletlen műve volt, hogy addig jeltelen sírját három évtizeddel később, 1893-ban megtalálták Szóts Júlia iránymutatása alapján.

A BOLYAIK TUDOMÁNYOS MUNKÁIT és az öreg Bolyai Gauss-szal folytatott levelezését 1899-ben adta ki a Magyar Tudományos Akadémia. 1911-ben, utólagos tisztelegés gyanánt, még a két matematikus földi maradványait is exhumálták, hogy közös sírban helyezték őket örök nyugalomra. Utóbbi erősen megkésztet kegyelettel egy 1998-ban megjelent, ironikus hangvételű – egy fatális névelírás miatt a Bolyai-koponyák elcserélését is felvető – novellájában Bartis Attila marosvásárhelyi író is tollhegyre tűzte.

Ha arckép nem is, hitelesnek tekinthető ábrázolás mégis maradhatott az utókorra a magyar géniuszról: az, amelyik az 1911-ben épült marosvásárhelyi Kultúrpalota homlokzatán látható – állítja már idézett tanulmányában T. Dénes Tamás. Szerinte az ott megtekinthető Bolyai-arcmás azért autentikus, mert az annak társaságában található öt másik, szintén Kallós Ede keze által megformázott portré mindegyike arckép alapján készült. Bár Bolyai Jánosról nem állt rendelkezésre ilyesmí, állítólag fia, Dénes pontos leírást adott a kőfaragónak. Arra is felhívta Kallós figyelmét, hogy maga is sokat örökölt apja arcvonásaiból, aki ráadásul meglévesztésig hasonlított az 1848-as szabadságharc legendás honvédtábornokára, Klapka Györgyre.

Önéletírásából amúgy kiderül, hogy Bolyai a legkevésbé sem arcvonásai megörökítése révén kívánt bevonulni az utókor emlékezetébe. Mint a bevezetőben említett önarcképprombolása kapcsán írta: „teljes parádében levett mely-képemet (...) összegaggattam; annyira nem vágytam az aféle mások által vadásztatni szokott külső halhatatlanságra, minden affélet semmitnek nézván”. ■ BALÁZS ZSUSZSANNA

A MAROSVÁSÁRHELYI KULTÚRPALOTA HOMLOKZATA AZ IFJABB BOLYAIVAL. Fejcsérés támadás

HIMNÁL LÁSZLÓ